

Sygn.akt III AUa 674/17

WYROK W IMIENIU RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

Dnia 24 stycznia 2018 r.

Sąd Apelacyjny w Białymstoku, III Wydział Pracy i Ubezpieczeń Społecznych

w składzie:

Przewodniczący: SSA Barbara Orechwa-Zawadzka (spr.)

Sędziowie: SA Bożena Szponar - Jarocka

SA Alicja Sołowińska

Protokolant: Barbara Chilimoniuk

po rozpoznaniu na rozprawie w dniu 24 stycznia 2018 r. w B.

sprawy z odwołania M. O.

przeciwko Zakładowi Ubezpieczeń Społecznych Oddział w B.

o zwrot nienależnie pobranego świadczenia

na skutek apelacji wnioskodawczyni M. O.

od wyroku Sądu Okręgowego w Białymstoku V Wydziału Pracy i Ubezpieczeń Społecznych

z dnia 27 lipca 2017 r. sygn. akt V U 397/17

I. zmienia zaskarżony wyrok oraz poprzedzającą go decyzję o tyle, że kwotę nienależnie pobranych przez M. O. świadczeń określa na 3141,35 (trzy tysiące sto czterdzieści jeden i 35/100) złotych;

II. oddala apelację w pozostałej części.

SSA Alicja Sołowińska SSA Barbara Orechwa-Zawadzka SSA Bożena Szponar – Jarocka

Sygn. akt III AUa 674/17

UZASADNIENIE

Zakład Ubezpieczeń Społecznych Oddział w B. decyzją z 17 listopada 2016 r., wydaną na podstawie art. 138 ust. 3 ustawy z 17 grudnia 1998 r. o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych (Dz.U. z 2016 r., poz. 887) zobowiązał M. O. do zwrotu nienależnie pobranych świadczeń za okres od 1 października 2016 r. do 31 października 2016 r. w kwocie 3.141,35 zł i odsetek za okres od 26 października 2016 r. do 17 listopada 2016 r. w kwocie 13,86 zł z tytułu świadczenia przysługującego K. H..

W odwołaniu od tej decyzji M. O. podniosła, że nie została pouczona o braku prawa do pobrania świadczenia. Odwołująca mieszkała razem z K. H., opiekowała się nią i prowadziła wspólne gospodarstwo domowe, co jej zdaniem upoważniało ją do odbioru świadczenia. Wskazała również, że pieniądze przeznaczyła między innymi na koszty pogrzebu oraz na zamknięcie finansowych zobowiązań zmarłej ciotki. Mając to na uwadze wniosła o uchylenie lub zmianę zaskarżonej decyzji.

W odpowiedzi na odwołanie organ rentowy wniósł o jego oddalenie.

Sąd Okręgowy w Białymstoku wyrokiem z 27 lipca 2017 r. oddalił odwołanie. Sąd ten ustalił, że K. H. miała ustalone świadczenie zbiegowe - rentę inwalidy wojennego powiększoną o połowę emerytury. Termin płatności świadczenia był ustalony na 25 dzień każdego miesiąca. K. H. zmarła 15 października 2016 r., zaś jej akt zgonu wpłynął do ZUS 8 października 2016 r. (prawidłowo: 8 listopada 2016 r.). Świadczenie należne K. H. za październik 2016 r. zostało wypłacone za pośrednictwem poczty M. O. jako domownikowi w dniu 2 listopada 2016 r. Wobec powyższego organ rentowy uznał, że zachodziły przesłanki do uznania świadczenia wypłacanego odwołującej za nienależne zgodnie z art. 138 ust. 3 ustawy o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych i zobowiązał odwołującą do jego zwrotu.

Sąd pierwszej instancji odwołał się do treści art. 138 ust. 1 - 3 ustawy o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych i art. 84 ust. 1 ustawy z 13 października 1998 r. o systemie ubezpieczeń społecznych, dotyczących obowiązku zwrotu nienależnie pobranych świadczeń. W sprawie niniejszej miała miejsce wypłata świadczenia osobie innej niż wskazana w decyzji organu rentowego, która nie była adresatem tej decyzji. Przepis art. 138 ust. 3 ustawy o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych obliguje osobę inną niż wskazana w decyzji do zwrotu wypłaconego do jej rąk świadczenia, o ile wypłata świadczenia nastąpiła z przyczyn niezależnych od organu rentowego, to znaczy nie była wynikiem błędu tego organu. Zdaniem Sądu Okręgowego taka sytuacja miała miejsce w sprawie, co wynikało z niekwestionowanego przez strony stanu faktycznego. Świadczenie za październik 2016 r. należne K. H., zostało wypłacone osobie niewymienionej w decyzji, a wypłata tego świadczenia nastąpiła z przyczyn niezależnych od organu rentowego, ponieważ w dniu wypłaty organ rentowy nie wiedział o tym, że K. H. zmarła. Informacje o jej śmierci organ rentowy powziął dopiero na skutek złożenia przez odwołującą wniosku o zasiłek pogrzebowy i dołączenia do tego wniosku aktu zgonu.

Tym samym, w ocenie Sądu pierwszej instancji w sprawie zaistniały okoliczności z art. 138 ust. 3 ustawy o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych i w świetle tego uregulowania odwołująca jest zobowiązana do zwrotu pobranego świadczenia. Mając to na uwadze Sąd oddalił odwołanie na podstawie art. 477¹⁴ § 1 k.p.c.

Apelację od powyższego wyroku wniosła M. O.. Zaskarżyła wyrok w całości i zarzuciła naruszenie przepisów postępowania poprzez niewłaściwą interpretację przepisów ustawy o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych, w tym art. 136a ust. 2 i art. 136 ust. 1 tej ustawy.

Skarżąca wniosła o zmianę wyroku poprzez uchylenie zaskarżonej decyzji ZUS i odstąpienie od żądania zwrotu pobranego przez nią świadczenia.

Sąd Apelacyjny zważył, co następuje:

Apelacja jest zasadna tylko w nieznaczej części, dotyczącej obciążenia odwołującej obowiązkiem zapłaty odsetek od nienależnie pobranego świadczenia, liczonych do dnia wydania decyzji przez organ rentowy tj. od 26 października 2016 r. do 17 listopada 2016 r. w kwocie 13,86 zł. Z utrwalonego orzecznictwa Sądu Najwyższego i sądów apelacyjnych wynika, że w sprawach dotyczących żądania przez organ rentowy zwrotu nienależnie pobranych świadczeń, żądanie odsetek od kwoty takiego świadczenia możliwe jest dopiero od momentu doręczenia wezwania do zapłaty, bądź też, jak to miało miejsce w przypadku odwołującej, od momentu doręczenia decyzji zobowiązującej do zwrotu nienależnie pobranego świadczenia. Dopiero bowiem od tej daty osoba zobowiązana do zwrotu świadczenia pozostaje w zwłoce ze spełnieniem świadczenia (por. wyrok Sądu Apelacyjnego w Gdańsku - III Wydział Pracy i Ubezpieczeń Społecznych z 14 czerwca 2017 r., sygn. III AUa 124/17, Legalis numer 1692614; wyrok Sądu Najwyższego - Izba Pracy, Ubezpieczeń Społecznych i Spraw Publicznych z 16 grudnia 2008 r., sygn. I UK 154/08, Legalis numer 125929). Tym samym niezasadne było obciążenie odwołującej obowiązkiem zwrotu odsetek naliczonych do dnia wydania zaskarżonej decyzji. Dlatego też określona w tej decyzji ZUS kwota, której zwrócenia domaga się organ rentowy, została ograniczona do kwoty pobranego świadczenia brutto, bez odsetek.

Natomiast w pozostałej części apelacja nie jest zasadna. Sąd Apelacyjny podziela stanowisko Sądu pierwszej instancji, iż M. O. nie była uprawniona do odebrania świadczenia, którego termin wypłaty przypadał już po śmierci uprawnionej K. H.. Zgodnie z treścią art. 138 ust. 1 ustawy z 17 grudnia 1998 r. o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych osoba, która nienależnie pobrała świadczenia, jest obowiązana do ich zwrotu, zaś w myśl art. 138 ust. 3 za nienależnie pobrane świadczenia w rozumieniu ust. 1 uważa się również świadczenia wypłacone z przyczyn niezależnych od organu rentowego osobie innej niż wskazana w decyzji tego organu. Rację ma Sąd pierwszej instancji twierdząc, iż po pierwsze świadczenie należne K. H. zostało wypłacone osobie innej, niż wskazana w decyzji organu rentowego, tj. odwołującej, a po drugie – wypłata ta nastąpiła z przyczyn niezależnych od organu rentowego. Termin płatności spornego świadczenia emerytalno-rentowego za październik 2016 r. przypadła na 25 października 2016 r., zatem już po śmierci K. H., która zmarła 15 października 2016 r. Świadczenie zostało natomiast wypłacone 2 listopada 2016 r. za pośrednictwem poczty do rąk M. O. jako domownika (potwierdzenie odbioru - k. 51 akt ZUS) i wówczas organ rentowy nie miał jeszcze informacji o zgonie osoby uprawnionej do tego świadczenia. Akt zgonu K. H. wpłynął do organu rentowego dopiero w dniu 8 listopada 2016 r. (k. 49 akt ZUS), zatem już po wypłacie świadczenia. Tym samym, spełnione są warunki określone w art. 138 ust. 3 ww. ustawy do uznania świadczenia wypłaconego w dniu 2 listopada 2016 r. M. O. za świadczenie wypłacone nienależnie. Świadczenie takie podlega więc zwrotowi w myśl ww. przepisów.

Należy podkreślić też to, że zgodnie z art. 101 pkt 2 ustawy o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych prawo do świadczenia ustaje wraz ze śmiercią osoby uprawnionej. Nie ma zatem wątpliwości co do tego, że odwołująca nie powinna odbierać świadczenia, którego termin wypłaty przypadła 25 października 2016 r., zatem już po śmierci uprawnionej. Prawo do świadczenia pobieranego przez K. H. wygasło bowiem wraz z jej śmiercią, w dniu 15 października 2016 r. Odwołująca powinna zatem niezwłocznie powiadomić organ rentowy o śmierci uprawnionej, tymczasem informację taką przekazała do ZUS dopiero 8 listopada 2016 r., już po odebraniu świadczenia. Tym samym, skoro świadczenie zostało wypłacone mimo zaistnienia okoliczności powodujących ustanie prawa do niego, było świadczeniem wypłaconym nienależnie.

Dodać należy, iż odnośnie wypłaty nienależnego świadczenia na rzecz osoby innej, niż wskazana w decyzji ZUS (art. 138 ust. 3 ww. ustawy), to świadomość tej osoby nie jest przesłanką decydującą o obowiązku zwrotu tego świadczenia. Osoba taka nie jest adresatem decyzji i nie dostaje pouczenia co do okoliczności powodujących ustanie lub zawieszenie prawa do świadczenia, czy też wstrzymanie jego wypłaty. Obowiązek zwrotu świadczenia przez nią otrzymanego może zaktualizować się, jeżeli świadczenie należne innej osobie zostanie jej wypłacone z przyczyn niezależnych od organu rentowego, zaś kwestia jej świadomości co do wypłaty świadczenia nie podlega w takim wypadku ocenie (Emerytury i renty z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych. Emerytury pomostowe, Komentarz, red. SSN Beata Gudowska, dr hab. K. Ś., C.H. B., W. 2013 r. str. 822-823). Kwestie podnoszone w toku postępowania przez odwołującą, dotyczące tego, iż nie była ona pouczona o braku prawa do pobrania świadczenia czy też to, że z pobranego świadczenia pokryła koszty pogrzebu K. H. oraz zaległe opłaty mieszkaniowe za październik 2016 r., pozostają zatem bez znaczenia w sprawie niniejszej.

Skarżąca zarzuciła w apelacji naruszenie art. 136 ust. 1 ustawy o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych. Zgodnie z treścią tego przepisu, w razie śmierci osoby, która zgłosiła wniosek o świadczenia określone ustawą, świadczenia należne jej do dnia śmierci wypłaca się małżonkowi, dzieciom, z którymi prowadziła wspólne gospodarstwo domowe, a w razie ich braku - małżonkowi i dzieciom, z którymi osoba ta nie prowadziła wspólnego gospodarstwa domowego, a w razie ich braku - innym członkom rodziny uprawnionym do renty rodzinnej lub na których utrzymaniu pozostawała ta osoba. W myśl natomiast art. 136 ust. 3, roszczenia o wypłatę świadczeń, o których mowa w ust. 1, wygasają po upływie 12 miesięcy od dnia śmierci osoby, której świadczenia przysługiwały, chyba że przed upływem tego okresu zgłoszony zostanie wniosek o dalsze prowadzenie postępowania. W ocenie Sądu Apelacyjnego, brzmienie art. 136 ust. 3 nie pozostawia wątpliwości co do tego, że warunkiem ubiegania się o prawo do niezrealizowanego świadczenia należnego zmarłej jest złożenie przez osobę ubiegającą się o to świadczenie wniosku, o którym mowa w przywołanym przepisie (por. wyrok Sądu Apelacyjnego w Lublinie z 25 kwietnia 2013 r., III AUA 257/13, wyrok Sądu Apelacyjnego w Łodzi - III Wydział Pracy i Ubezpieczeń Społecznych z 29 grudnia 2015

r. III AUa 1069/15). Odwołująca wniosku takiego nie złożyła. Przypomnieć również należy, że zakres rozpoznania i orzeczenia (przedmiot sporu) w sprawach z zakresu ubezpieczeń społecznych wyznaczony jest przedmiotem decyzji organu rentowego zaskarżonej do sądu ubezpieczeń społecznych (por. wyr. Sądu Najwyższego z 1 września 2010 r., III UK 15/10). Sąd nie może zatem we własnym zakresie ustalać sytuacji prawnej uczestników ubezpieczenia społecznego. Kontrola sądu musi korespondować z zakresem rozstrzygnięcia dokonanego w decyzji administracyjnej (post. z Sądu Najwyższego z 21 października 2014 r., III UZ 11/14). Jako że ubezpieczona nie złożyła wniosku, o którym mowa w art. 136 ust. 3 ustawy o emeryturach i rentach, sporną decyzją z 17 listopada 2016 r. organ rentowy nie rozstrzygał w przedmiocie przesłanek opisanych w art. 136 ust. 1 ww. ustawy, lecz o uprawnieniu ubezpieczonej do pobrania przez nią należnego K. H. świadczenia.

Odnosząc się z kolei do podnoszonego w apelacji wniosku o odstąpienia od żądania zwrotu nienależnie pobranego świadczenia należy stwierdzić, że z chwilą wydania prawomocnego wyroku Sądu Apelacyjnego w niniejszej sprawie, M. O. może złożyć do organu rentowego stosowny wniosek o odstąpienie od żądania zwrotu nienależnie pobranego świadczenia, bądź też o umorzenie tej kwoty, podając argumenty, które zdaniem skarżącej uzasadniają tego typu żądanie. Zgodnie bowiem z treścią art. 138 ust. 6 ustawy o emeryturach i rentach z Funduszu ubezpieczeń Społecznych organ rentowy może odstąpić od żądania zwrotu kwot nienależnie pobranych świadczeń w całości lub w części, zmniejszyć wysokość potrąceń, ustaloną zgodnie z art. 140 ust. 4 pkt 1, lub zawiesić dokonywanie tych potrąceń na okres nie dłuższy niż 12 miesięcy, jeżeli zachodzą szczególnie uzasadnione okoliczności. Organy ZUS nie stosują art. 138 ust. 6 w przypadku kwestionowania przez osobę zobowiązaną do zwrotu faktu nienależnego pobrania świadczeń. Ewentualne odstąpienie od żądania zwrotu kwot nienależnie pobranych świadczeń winno nastąpić dopiero po uprawomocnieniu się decyzji ustalającej obowiązek zwrotu. Dopiero zatem z chwilą, w której prawomocnie przesądzone zostało, iż świadczenie pobrane przez M. O. było świadczeniem pobranym nienależnie, otwiera się droga do dochodzenia odstąpienia od żądania jego zwrotu. W przypadku złożenia stosownego wniosku w tym zakresie organ rentowy wyda decyzję, od której również będzie przysługiwało odwołanie do sądu, jeżeli będzie ona niekorzystna dla odwołującej.

Mając na uwadze powyższe rozważania Sąd Apelacyjny orzekł o częściowej zmianie zaskarżonego wyroku oraz poprzedzającej go decyzji ZUS (w zakresie żądania odsetek od nienależnie pobranego świadczenia) na podstawie art. 386 § 1 k.p.c. – punkt I sentencji wyroku oraz w pozostałej części oddalił apelację na podstawie art. 385 k.p.c. – punkt II sentencji wyroku.

SSA Alicja Sołowińska SSA Barbara Orechwa-Zawadzka SSA Bożena Szponar-Jarocka